MORI ÓGAI (Japán)

A TAKASZE BÁRKA

ASZTALOS LAJOS fordítása

A Takasze-bárka a kiotói Takasze-folyón közlekedett. A Tokugawa-korszakban, Kiotóban, ha valamely bűnözőt távoli szigetre száműztek, rokonait a börtönhöz hívatták, s megengedték nekik, hogy a rabtól elbúcsúzzanak. Majd az elítéltet a Takasze-bárkán Oszakába szállították. Ilyenkor a kiotói városi tanács valamelyik tisztviselője is megtette ezt az utat. Hallgatólagos megegyezés szerint a tisztviselők megengedték, hogy a fegyencet Oszakáig valamelyik rokona elkísérje. Ezt a Magas (a kormányzó) hivatalosan ugyan nem engedélyezte, de mindig elnézte.

Az időben a távoli szigetre küldött elítéltek természetesen azok a személyek voltak, akiknek az elkövetett súlyos bűnben való bűnrészességét bebizonyították. Mégis, ez nem jelenti azt, hogy többségük olyan gonosztevő volt, aki rabolt, ölt vagy gyújtogatott. A Takasze-bárka utasainak legnagyobb részét azok alkották, akik előrelátás, megfontoltság vagy körültekintés híján valamilyen bűnbe keveredtek. Íme, egy közönséges példa: a férfi, aki szerelmesével, bizonyára reménytelen szerelmük miatt, közös öngyilkosságot akart elkövetni, valahogy életben maradt, míg a nő meghalt.

Ehhez hasonló és másfajta bűnözőket szállított a Takasze-bárka.

A csónak általában alkonyatkor indult el, amikor a templomok harangjai megszólaltak. Kelet felé úszott, a két parton sorakozó kiotói épületek között, átszelte a Kamo-folyót és tovább ereszkedett lefelé. Szokás szerint, életük különbnél különb eseményeiről halkan suttogva, ilyenkor az elítélt és rokona egész éjjel nem aludt. Többnyire nagy sajnálattal szóltak arról, ami már soha sem tér vissza. A kísérő tisztviselőnek, aki mindent hallott mellettük, alkalma nyílt megismerni az elítélt és családja minden nyomorúságát, mely a bűnt okozta. Ezek olyan tények voltak, olyan képek, amelyeket egy törvényszéki tisztviselő, aki a tárgyalást vezeti, hallgatja, vagy a jegyzőkönyvet tanulmányozza, még álmában sem képzelhet el.

Ahány tisztviselő, annyi jellem. Egyesek annyira hidegek, annyira érzéketlenek, hogy miközben a nyomorultat a csónakban kísérik, úgy tűnik, mintha a fülüket bedugnák, hogy semmit se halljanak. Úgyis csak untatná őket. Mások erős fájdalmat éreznek szívükben, s habár arcukon — hivatali állásuk miatt — egy vonás sem rezdül, némán és titokban együttéreznek e szenvedőkkel. Megtörtént, hogy a rendkívül sajnálatraméltó száműzött, aki nagy nyomorúságból származott, elbeszélésével megríkatta a jólelkű tisztviselőt.

Íme, ezért volt a Takasze-bárka kísérete kellemetlen, közutálatot kiváltó feladat a városi tanács tisztviselőinek körében.

Mikor történt ez? Talán a Kanszei (1789—1801) egyik évében, amikor a hatalom még Rakuo Sirakawa kezében volt. Egy tavaszi este, naplemente után, mikor a Csionin templom harangjának visszhangja rezgett a levegőben, s a cseresznyevirágok sziromlevelei libegve hulltak alá, a Takasze-bárkába egy olyan bűnözőt vezettek, akihez hasonlót azelőtt talán senki sem látott.

A bűnözőt Kiszukénak hívták, amolyan harminc év körüli, állandó lakhely nélküli férfi. Egyetlen rokona sem volt, akit a börtönhöz hívhattak volna. Így hát egyedül lépett a csónakba.

Haneda Sobe, a városi tanács szolgálatos tisztviselője, vele együtt ült be a bárkába. Sobét csupán arról tájékoztatták, hogy Kiszuke testvérgyilkosságot követett el. A börtöntől a kikötőig vezető úton a tisztviselő mégis azt látta, hogy a sovány és sápadt Kiszuke rendkívül nyugodt és derűs, nagyon udvarias, és tisztelettudóan, engedelmesen viselkedik. Ez az engedelmesség zavarta a tisztviselőt. A száműzött magatartása nem a hatóságnak szóló hízelgés volt, melyet a többi bűnöző részéről gyakran tapasztalhatott.

— Különös — gondolta Sobe, s ezért már a csónakba ülés pillanatától a rab minden mozdulatát, egész magatartását éberen figyelte.

Aznap a szél naplemente után elállt. Esteledett. Ritka felhők fátyola simogatta a holdat. A közeledő nyár langyos lehelete párába burkolta a két partot s magát a folyót is. Ahogy a csónak elhagyta a kiotói alsó negyedet, a környék egyre inkább elcsendesedett. Csak a bárka orránál csobogó hullámokat lehetett hallani.

A csónakban, ha akart, a fegyenc aludhatott is. Ezt megengedték. Ennek ellenére Kiszuke nem feküdt le. Némán ült s a holdat nézte, melynek fényessége az előtte elhaladó felhőfoszlányok vastagságától függően változott. Homloka világos volt, szemében fény ragyogott.

Sobe Kiszuka szemét figyelte állandóan.

— Különös! Különös! — ismételte magában Sobe, mert Kiszuke minden vonása olyan sima, kellemes volt, mintha csak fütyörészni vagy dudorászni akart volna, de a tisztviselő előtt zavarban lenne.

Sobe elgondolkozott. Már nem is emlékezett arra, hogy tulajdonképpen hányszor utazott a Takasze-bárkán. Mindenik elítélt, akit eddig szállított, egyforma volt: oly nyomorúságos, meggyötört vonásaik voltak, hogy mindenki részvéttel fordította volna el róluk a tekintetét. De mi történhetett ezzel az emberrel? Oly képet vág, mintha valami kéjutazáson lenne. Azt mondják, testvérgyilkosságot követett el. Képzeljük el, hogy a testvére talán valami gazember lehetett, kit ez esetben jogosan ölt meg. De az emberiesség mégsem hagyná őt ilyen nyugodtan. Vajon ez a sovány, sápadt férfi minden emberi érzést nélkülöző fickó lenne? Nem úgy néz ki. Talán holdkóros? Nem, nem lehet, mert semmiféle következetlenség nem tapasztalható beszédében, viselkedésében. Végül is miféle ember? Minél többet gondolkozott Sobe, annál rejtélyesebbnek tűnt előtte ez a rab.

— Kiszuke! — szólt hozzá, mert képtelen volt visszatartani magát —, mire gondol most?

— Uram! — felelte zavartan Kiszuke, mintha a tisztviselő szemrehányását várta volna. Úgy helyezkedett az ülésen, hogy lopva Sobéra tekinthessen, s ennek hangulatát kifürkéssze.

Sobe szükségét érezte, hogy hirtelen jött kérdését megokolja, s Kiszuke elnézését és válaszát kérje a most már nem hivatalos kérdésre. Ezért így szólt:

— Kérdésemnek semmi rendkívüli oka. Az igazat megvallva, kíváncsi vagyok, mire gondol most, útban a sziget felé. Sok embert szállítottam eddig ezzel a csónakkal, akik életük folytán a legkülönbözőbb kalandokon mentek keresztül. De mindenik egyformán sajnálta, hogy a szigetre száműzik, és gyakran egész éjjel beszélgettek rokonukkal, aki búcsúzni jött, s velük együtt ült a csónakban. A maga arcán azonban azt látom, hogy a száműzés egyáltalán nem érdekli. Ezért akartam megkérdezni, mit gondol most saját magáról.

— Uram! — Kiszuke szélesen mosolygott. — Köszönöm, szívből köszönöm kedves szavait! A száműzetés bizonyára kellemetlen volt a többiek számára. Könnyen a helyükbe tudom képzelni magam. Ezek többé-kevésbé jól élhettek a társadalomban. Tudom, hogy Kiotó nagyon jó város, de ebben a nagyon jó városban olyan szenvedésteli életet éltem, amilyet önök talán nem is tapasztaltak. Most a Magas kegyelméből megengedték, hogy életben maradjak, és a szigetre szíveskednek szállítani engem. Bármilyen szigorú legyen is ott az élet, a szigetet nem emberi mivoltukból kivetkőzött szörnyek lakják. A mai napig a legkisebb jót sem tapasztaltam, bárhol jártam is. És most itt az engedély, hogy a szigetre kerülhetek. Tehát állandó lakhelyem lesz, és ez a legnagyobb jótétemény eddigi életemben. Az egészségemről annyit mondhatok, hogy az nem olyan erős, mint ön gondolná, de igaz, hogy sosem betegeskedtem. Ezért hiszem, hogy a szigetre érkezésem után sem leszek beteg, bármilyen nehéz legyen is ott a munka. És végül: mielőtt elküldtek, kétszáz szen értékben pénzt kaptam, melyet itt hordok — mondta Kiszuka, s a mellére tette kezét.

Az akkori törvény előírta, hogy minden száműzöttnek, kit a távoli szigetre visznek, kétszáz szent kell juttatni.

— Szégyellem, uram, hogy nyomorúságomat be kell vallanom — folytatta Kiszuke —, de ez a kétszáz szen az első olyan összeg, melyet huzamosabb ideig megőrizhettem. Ez idáig én munkát keresve ideoda kóboroltam. S bárhol találtam, azonnal munkához láttam, és fáradságot nem ismerve dolgoztam. Megkaptam a bért, de amit a jobb kezem kapott, a bal azonnal tovább kellett adja — mások kezébe. És ha néhanapján valamennyi pénzem maradt, amivel ennivalót vehettem — ez a legnagyobb jólétet jelentette számomra. A keresetemmel rendszerint adósságomat törlesztettem, hogy utána újabb kölcsönt kérjek. Mikor letartóztattak, minden megváltozott: annak ellenére, hogy semmit sem dolgoztam, ennem adtak. Már ez az egy tény is aggaszt engem a Magassal szemben, mintha legalábbis mindennap züllött, szégyentelen életet folytatnék. S ha én mindig azt eszem, amit a Magas küld nekem, megőrizhetem a kétszáz szent. Életemben most először van olyan pénzem, amire azt mondhatom, hogy az enyém. Nem tudom, milyen munka vár rám, de már élvezettel várom a napot, amikor e pénzt úgy költhetem el, mint munkám gyümölcsét.

Ezt mondta Kiszuke, és elhallgatott.

— Hm, értem! — nyögte Sobe. Mivel mindaz, amit eddig hallott, minden képzeletét felülmúlta, képtelen volt a beszélgetést folytatni, és gondolataiba merült.

Sobe már majdnem az öregség küszöbére lépett. Felesége négy gyermeket szült neki. Ezenkívül idős édesanyja is élt. A család tehát, amelyet el kellett tartania, hét személyből állt. Ezért olyan takarékosan kellett éljen, amit már fösvénységnek is lehetne nevezni. Egyetlen kimonót sem készített azon kívül, amellyel a hivatalba járt. Szerencsétlenségére jómódú kereskedő lányát vette feleségül. Habár az asszony mindig törekedett, hogy férje fizetését beossza, a gazdag családban felnőtt, elkényeztetett élethez szokott nő sohasem tudta a pénzzacskó zsinórját kellőképpen összehúzni. Így gyakran előfordult, hogy hónap végére pénz nélkül maradtak. Ilyenkor az asszony a szülői házból hozott pénzzel titokban pótolta a hiányt, mert tudta, hogy férje utálja a tartozást. Természetesen ez az ügyködés nem ment anélkül, hogy a férfi észre ne vette volna. Sobe szíve már amúgy is nehéz volt attól, hogy családja minden ünnepen sok ajándékot kapott az asszony szüleitől. Sobe homloka minden alkalommal annyiszor ráncba futott, valahányszor észrevette, hogy a háztartás pénzügyein keletkezett rést felesége a szülők pénzével foltozgatja. Ez volt az egyetlen dolog, amely néha-néha forgószelet okozott a különben békés családban.

Sobe, aki végighallgatta Kiszuke szavait, most ennek életét összevetette a sajátjával. Kiszuke azt mondta, ha dolgozott is, egész keresetét azonnal elvesztette, egyik kezéből a másikba, a másokéba téve azt. Ez valóban sajnálatra méltó, szélsőséges eset. De saját sorsát vizsgálva, Sobe azon kezdett töprengeni: vajon mi a különbség az ő és a Kiszuke élete között. Végeredményben ő maga is ugyanúgy él, hiszen fizetését, melyet a Magastól kap, egyik kezéből a másikba, mad a másokéba teszi. A különbség kettejük keresete között csak a tízesek oszlopában van. És mégis. Sobénak semmiféle megtakarított pénze sem volt, még annyi sem, amennyivel most Kiszuke büszkélkedett.

Nos, ha a tízesek oszlopában lévő különbséget átszámítjuk, könnyen láthatjuk, hogy Kiszuke öröme — aki a kétszáz szenre mint megtakarított pénzre tekintett — nem volt ok nélküli. Ezt Sobe is megértette. De az, ami mindezek ellenére még mindig érthetetlen maradt számára, az Kiszuke elégedettsége volt.

Kiszuke sokat szenvedett, míg a társadalomban megélhetését kereste. És ahogy hozzájutott valamihez, magát nem kímélve dolgozott tovább, s már akkor is elégedett volt, ha száját betömhette. Ezért amikor bezárták, csodálkozott, hogy az ételt, melyet azelőtt oly nehezen szerzett meg, most minden munka nélkül megkapja, mintha az ég küldené. És nagyon elégedett volt.

Íme, ebben rejlik a mélységes különbség, melyet Sobe minden átszámítás ellenére Kiszuke és önmaga között látott. Sobe a fizetéséből tartja el családját; a bevételek nagyjából fedezik a kiadásokat, habár néha hiányosan. Beosztható összeg volt ez, elégséges ahhoz, hogy családját eltartsa. Ennek ellenére mindig elégedetlen volt. Általában nem gondolt arra, hogy élete boldog-e, vagy sem. De szíve mélyén ott lappangott a félelem: mi történik, ha hirtelen elbocsátják állásából? Mi lesz, ha valami súlyos betegség támadja meg? És ez a félelem mindig jelentkezett, valahányszor a családi költségvetésen támadt rést az apósa pénzével kellett betömni.

Végül Sobe azt kérdezte magától: miben áll tehát ez a mély szakadék közte és Kiszuke között. Ha felületes megfigyelés után azt mondaná, hogy abban, miszerint Kiszukénak minden ingósága hiányzik, ami neki megvan, a kérdés érvényét veszítené. Ez azonban hamis válasz lenne, mert egyáltalán nem volt biztos abban, hogy ha egyedül lenne, mint Kiszuke, el tudná-e tartani magát úgy, mint az, vagy sem? A válasz sokkal mélyebben rejlik, gondolta Sobe.

Sobe az ember életére gondolt, az ember természetére. Ha az ember beteg, így gondolkozik: hej, ha egészséges lennék! Ha kevés vagy éppenséggel hiányzik a mindennapi kenyér, így gondolkozik: hej, ha megkeresném a kenyerem! Ha néha hiányzik a megtakarított pénz: ha legalább egy kevés pénzem lenne! Ha van megtakarított pénze: ha legalább valamivel több pénzem lenne! És így tovább, az emberi kívánságnak nincs határa. Mindig többet akar. Sobe végül arra a megállapításra jutott, hogy mégis van megállás. És épp Kiszuke az, aki példát mutat.

Csodálkozó szemekkel fordult a száműzött felé. Úgy látta, mintha dicsfény világítana a feje fölött.

●

— Kiszuke-szan! — szólt ismét Sobe, Kiszuke szemébe nézve. Ezúttal szannak nevezte őt, habár nem tudatosan. Alighogy e szócska kicsúszott a száján és füléhez ért, észrevette, hogy ez nem épp a megfelelő megszólítás. A kiejtett szót azonban nem lehetett visszaszívni.

— Igen, uram! — felelte Kiszuke, aki előtt gyanúsnak tűnt, hogy szannak nevezik, és félénken nézett Sobe arcába.

Sobe túltette magát a pillanatnyi zavaron, és folytatta:

— Engedje meg, hogy még feltegyek néhány kérdést. Magát azért küldik a szigetre, mert, amint hallottam, egy embert megfosztott életétől. Nos, nem mondaná el nekem részletesen az esetet?

— Igen szívesen, uram! — felelte Kiszuke. Majd alázatos hangon, halkan folytatta: — Szégyellem, hogy ilyen rettenetes tettet követtem el. Ha földjédezem magamban, még most sem értem, hogyan történhetett. Álomban követtem el talán. Szüleim járvány következtében pusztultak el. Kisgyerek voltam még akkor. Egyedül maradtam öcsémmel. Eleinte a szomszédok alamizsnájából éltünk, akik sajnáltak bennünket, mint a ház előtt született kutyakölyköket. Mi apró-cseprő szolgálatokat végeztünk nekik, és így nőttünk; enélkül éhen haltunk vagy megfagytunk volna. Mikor elég nagyocskák voltunk, munkát kerestünk és mindig arra törekedtünk, hogy együtt maradjunk. Bárhol dolgoztunk is, mindig segítettük egymást. Tavaly, egy őszi napon a Nisizsino szövödébe kerültem. Öcsém rövid idő múlva megbetegedett és munkaképtelenné vált. Akkoriban a Kitajamában, egy kunyhóban laktunk. Minden nap, útban a szövöde felé, a Kamija hídján mentem át. Esténként, amikor hazatértem s testvéremnek valami ennivalót hoztam, ő mindig türelmetlenül várt és sajnálkozott, hogy én kell eltartsam őt. Egyszer, amikor a megszokott időben tértem haza, öcsémet hason fekve találtam az ágyon. Körülötte vérfoltok. Megrémültem. Ledobtam a bambuszszárba csomagolt ételt, hozzárohantam és kiáltozni kezdtem: „Mi történt? Mi történt?“ Ekkor fölemelte holtsápadt, vérfoltos arcát, rám nézett, de nem tudott megszólalni. Észrevettem, hogy minden lélegzetvételnél egy vágás szortyog a torkán. Mindez rejtély volt számomra. „Mi az, vért köptél?“ Közelebb akartam lépni, amikor jobb karjára támaszkodva fölemelkedett. Bal kezét erősen álla alá szorította. Ujjai közül alvadt vér lógott. Szemével intett, hogy ne nyúljak hozzá. Azon erőlködött, hogy valamit mondjon. Alig tudott suttogni. „Bocsáss meg. Ne haragudj rám. Betegségem reménytelen. Halálommal szeretném elérni, hogy könnyebb életed legyen. Arra gondolva, hogy könnyű halálom lesz, átvágtam a gégém. De még mindig lélegzek és nem tudok meghalni. Teljes erőmből nyomtam a borotvát, de úgy látszik, félrecsúszott. A penge ott áll. Ha ügyesen kihúzod, úgy, hogy vágjon, akkor meghalok. Nincs értelme a sok beszédnek. Add a kezed, s húzd ki kérlek.“ Akkor fölemelte bal kezét a torkáról. Légzése még elég akadálytalan volt. Szájtátva álltam ott. Szótlanul néztem a sebet. Először valószínűleg nem vágta át gégéjét, s mivel a halálhoz ez nem volt elegendő, át is döfte. A borotva vége néhány centire kiállt a sebből. Tehetetlenül néztem az arcába. Mereven tekintett rám. „Várj néhány pillanatig — mondtam végül —, míg orvosért megyek.“ Haragos szemekkel nézett rám. „Mit segíthet itt az orvos? Micsoda fájdalom! Könyörgöm, húzd ki azonnal!“ Zavartan, kábultan néztem rá. Csodálatos volt, hogy e szörnyű pillanatban csak szemeink beszéltek. „Gyorsan, gyorsan!“ — mondta fájdalomtól őrült tekintete. Olyan szédülést éreztem, mintha kerékabroncs forgott volna a fejemben. Azon kívül, hogy szemébe néztem, semmit sem tudtam tenni. A harag pedig egyre nőtt a tekintetében, végül mintha bosszúvágyó gyűlölettel nézett volna rám. Tehetetlenül vergődtem. Végül engedtem, s beláttam, hogy teljesítenem kell óhaját. „Ó, hát nincs segítség? Várj, azonnal kihúzom!“ — mondtam. Ekkor a tekintete hirtelen megváltozott, derűs, boldog lett. Figyelmeztettem magam, hogy egyetlen mozdulattal kell kihúznom a kést, és térdre ereszkedve föléje hajoltam. Lefeküdt. Bal kezét levette torkáról. Megfogtam a borotva végét és húzni kezdtem. Ahogy kinn volt, abban a pillanatban kinyílt az ajtó és a szomszéd öregasszony lépett be. Őt kértem meg, hogy öcsémnek orvosságot meg miegymást adjon, míg távol vagyok. Az alkonyat lassan belopózott a helyiségbe s nem voltam tisztában vele, mit láthatott meg az öregasszony. „Ohó!“ — kiáltotta, s kiszaladt. Az ajtó nyitva maradt. Nos, én a borotvát a legnagyobb óvatossággal igyekeztem kihúzni. Arra törekedtem, hogy hirtelen, a lehető leggyorsabban vegyem ki. De ahogy húztam, éreztem, hogy tovább vágta a hús. A kés pengéje a gégétől oldalt állt, s talán itt mélyült tovább a seb. Kábultan, mintegy álomban álltam ott, kezemben a borotvával, amikor bejött az öregasszony, majd kiszaladt. Csak ekkor tértem teljesen magamhoz. Testvéremre néztem és láttam, hogy halott. A sebből bőségesen folyt a vér. Letettem a borotvát, és élettelen arcát néztem. Szemei félig nyitva voltak. Végül bejöttek a szomszédok s a rendőrségre kísértek.

Így beszélt Kiszuke, kissé előredőlve, miközben Sobe arcába nézett. És most, amikor befejezte, tekintetét a térdére ejtette.

Kiszuke elbeszélése nagyon egyszerű volt. Sőt, azt lehetne mondani, hogy túlságosan is egyszerű. Ez részben abból adódott, hogy az utóbbi félévben többször is felidézte az eseményeket, másrészt hogy ugyanazokat a szavakat folyékonyan, de figyelmesen kellett elismételnie, valahányszor a rendőrségen, majd a városi tanácsnál kihallgatták.

Sobe úgy hallgatta, mintha saját szemeivel nézte volna végig a tragédiát. De már az elbeszélés közepe táján kétely kezdte gyötörni, amelyet nem tudott elűzni: vajon testvérgyilkosság-e ez? Vajon emberölés ez? Kiszukét a testvére kérte arra, hogy segítsen kihúzni a borotvát s ezzel szenvedését megszüntesse. Kiszuke kihúzta azt, s testvére meghalt. Igen, megölte testvérét. De hagyta volna tovább kínlódni? Hiszen úgyis meghalt volna. Talán egy-két órával rövidítette meg szenvedéseit, haldoklását. Kiszuke nem bírta elviselni a haldokló látványát. De ez bűn? Szükségtelen kijelenteni, hogy az emberölés valóban az. De ez a haldokló megmentése volt... Íme, ez volt Sobe kételye, amelyet, érezte, sohasem fog elfelejteni.

Sobe a legkülönbözőbb oldalakról közelítette meg az esetet, de végül arra gondolt, hogy bíznia kell azok ítéletében, kik fölötte állnak, hogy engedelmességgel tartozik a szaktekintélynek. Elhatározta, hogy magáévá teszi a városi tanács ítéletét. Mégis, valami megoldatlan maradt, és nem tudott ellenállni a kísértésnek, hogy alkalomadtán az elöljáróságon ezt megkérdezze.

A késő éjszaka tavaszi holdja alatt két immár hallgatag utasával, a Takasze-bárka csendesen siklott a fekete víz tükrén.

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG: LÉTAY LAJOS (főszerkesztő), SZILÁGYI ISTVÁN (főszerkesztőhelyettes), BODOR PÁL, HORNYÁK JÓZSEF, MAROSI PÉTER, MIKÓ ERVIN (szerkesztőségi titkár), NAGY ISTVÁN, SZABÓ GYULA, SZŐCS ISTVÁN
Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

Az UTUNK előfizetési díja egy évre 52 lej.
A szerkesztőség címe: Cluj, str. 6 Martie nr. 3. Telefon: 1-24-20

I. P. Cluj 2865

40 440